

Badanie okoliczności, które pomagają ustalić myślenie i wolę domniemanego symulanta w sprawach o nieważność małżeństwa *ob exclusionem indissolubilitatis*

Examination of circumstances to assist in determination of the method of
thinking and the will of the alleged simulator in cases concerning nullity of
marriage *ob exclusionem indissolubilitatis*

Ks. dr hab. Jan Krajczyński, prof. UKSW

Wydział Prawa Kanonicznego UKSW

ORCID: 0000-0001-9170-4449

e-mail: j.krajczynski@uksw.edu.pl

Streszczenie: Autor artykułu podejmuje problematykę dowodu szczególnego w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa wynikającego z wyłączenia nierozzerwalności, czyli okoliczności.

Zgodnie z powszechnym i trwałym orzecznictwem Roty Rzymskiej dokładne zbadanie i uwzględnienie wszystkich okoliczności sprawy, tj. okoliczności małżeństwa, osoby, miejsca i czasu, pozwala pośrednio ustalić rozumowanie i wolę rzekomego symulanta zgody małżeńskiej.

Na podstawie analizy orzeczeń wydanych przez sędziów Roty Rzymskiej autor porusza następujące kwestie szczegółowe: konieczność zbadania wielu różnych okoliczności obiektywnych i subiektywnych, osobistych i materialnych, które pomagają ustalić, czy rzekomy symulant wykluczył nierozzerwalność małżeństwa; okoliczności małżeństwa z przyczyną zawarcia małżeństwa i przyczyną symulacji jako pierwszą; okoliczności osoby, miejsca i czasu. Wreszcie, mając na uwadze orzecznictwo Roty Rzymskiej, o której znaczeniu wspomina kan. 19 Kodeksu Prawa Kanonicznego odnotowuje się okoliczności, które należy zbadać w konkretnych przypadkach.

W tym przypadku autor odnosi się do okoliczności, które mogą sprzyjać przekształceniu w akt woli usposobienia przeciwstawnego nierozzerwalności małżeństwa, o czym mowa w kan. 1101 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz okoliczności, które należy zbadać w przypadku hipotetycznego wyłączenia nierozzerwalności małżeństwa.

Słowa kluczowe: małżeństwo, proces o unieważnienie małżeństwa, wyłączenie nierozzerwalności małżeństwa, dowodzenie, dowód, okoliczności sprawy, okoliczności osoby, okoliczności małżeństwa, okoliczności czasu i miejsca.

Abstract: The author of the article addresses the issue of the special evidence in cases concerning declaration of nullity of marriage resulting from exclusion of indissolubility, which are circumstances.

In accordance with the common and permanent jurisprudence of the Roman Rota, careful examination and consideration of all the circumstances of the case, i.e. the circumstances of marriage, person, place and time, allows to indirectly establish the thinking and will of the alleged simulator of marital consent.

On the basis of the analysis of the judgments issued by judges of the Roman Rota, the author addresses the following specific issues: the need to examine many and different objective and subjective, personal and material circumstances that help to determine whether the alleged simulator has ruled out the indissolubility of marriage; the circumstances of marriage with the cause of entering into marriage, and the cause of the simulation as the prime one; circumstances of the person, place and time. Finally, bearing in mind the jurisprudence of the Roman Rota, the meaning of which is mentioned in can. 19 of the Code of Canon Law, circumstances to be examined in specific cases are noted.

In this case, the author relates to circumstances that may favor the transformation of the disposition of the mind opposing the indissolubility of marriage into an act of will, as mentioned in can. 1101 § 2 of the Code of Canon Law, and the circumstances to be examined in the case of the hypothetical exclusion of the indissolubility of marriage.

Keywords: marriage, matrimonial nullity trial, exclusion of the indissolubility of marriage, proving, evidence, circumstances of the case, circumstances of the person, circumstances of marriage, circumstances of time and place.

Treść: Wstęp. 1. Konieczność zbadania wielu i różnych okoliczności, które pomagają ustalić czy domniemany symulant wykluczył nierozzerwalność małżeństwa. 2. Okoliczności małżeństwa z przyczyną zawarcia małżeństwa i przyczyną symulacji na czele. 3. Okoliczności osoby. 4. Okoliczności miejsca i czasu. 5. Okoliczności, które należy zbadać w szczególnych przypadkach. 5.1. Okoliczności, które mogą sprzyjać przekształceniu dyspozycji umysłu przeciwnych nierozzerwalności małżeństwa w akt woli, o jakim jest mowa w kan. 1101 § 2 KPK/83. 5.2. Okoliczności, jakie należy zbadać w przypadku hipotetycznego wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa. Podsumowanie.

Wstęp

Każde małżeństwo ma swój szczególny charakter, własną historię, niepowtarzalne okoliczności. Nie dziwi więc, że sędziowie Trybunału Roty Rzymskiej domagają się gruntownego zbadania i rozważenia wszelkich okoliczności danej sprawy. Wskazują na konieczność jednostkowego, indywidualnego rozpoznania i oceny wszystkiego, co dotyczy ważności zaskarżonego małżeństwa.

Samo odniesienie się do wymogów wskazanych przez kanoniczne prawo procesowe nie wystarczy do rozstrzygnięcia konkretnej kwestii małżeńskiej. Sprawę małżeńską – jak podkreśla E. Davino – należy rozpoznawać konkretnie, czyli w jej naturze egzystencjalnej¹. Kwestii faktycznej, a taką właśnie jest każda sprawa o stwierdzenie nieważności małżeństwa – jak przypomina E. Fiore – nie rozwiąże się jedynie przez ogólne zasady czy aksjomaty. Każdy fakt bowiem posiada swoją historię, własną dialektykę, określone osoby i szczególne okoliczności². Dotyczy to również procesów o orzeczenie nieważności małżeństwa z tytułu wykluczenia dobra sakramentu³.

Jak zauważa I.M. Serrano Ruiz, podmiotem relacji małżeńskiej jest konkretna osoba ludzka, osoba sama w sobie, a nie tylko w tym, co posiada i co czyni, osoba „cała”, czyli z własnym istnieniem historycznym i doświadczeniami, które pozostawiły ślad w jej osobowości⁴. Co więcej, chodzi tutaj o osobę wzrastającą w konkretnym środowisku

¹ Por. Dec. c. DAVINO z 26.03.1987 r., RRD 79 (1992), s. 168: „Revera si res in concreto spectatur, seu, uti aiunt, in sua «exsistentiali» natura (...)». Dec. c. CIVILI z 20.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 439: „(...) causa matrimonialis in sua peculiaritate perpendenda est seu perpensis omnibus adiunctis existentialibus in quibus contrahentes versabantur”.

² Por. Dec. c. FIORE z 25.06.1983 r., RRD 75 (1988), s. 373; Dec. c. FIORE z 31.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 81; Dec. c. COLAGIOVANNI z 9.04.1991 r., RRD 83 (1994), s. 229; Dec. c. FUNGHINI z 17.04.1991 r., RRD 83 (1994), s. 248; Dec. c. FUNGHINI z 18.12.1991 r., RRD 83 (1994), s. 847; Dec. c. FALTIN z 16.12.1992 r., RRD 84 (1995), s. 688; Dec. c. DEFILIPPI z 5.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 360.

³ Dec. c. FALTIN z 30.10.1991 r., RRD 83 (1994), s. 694: „Ideoque, in perpendenda natura ac entitate actus voluntatis positivi contrahentis, prudens iudex non ad schema quoddam praefixum, semel pro semper pro quocumque casu praestabilitum, attendere tenetur, sed potius (...) ad individualitatem subiecti simulantis in sua existentialitate oculos vertere debet iudex, propriam praedefinitam voluntatem exprimentis. (...) Aliis verbis, contrahentis, qui simulasse dicitur, intentio non speculativa sed practica attente perscrutanda est”. Por. także: Dec. c. LANVERSIN z 28.02.1984 r., RRD 76 (1989), s. 145-146; Dec. c. BRUNO z 19.12.1984 r., RRD 76 (1989), s. 649; Dec. c. SERRANO RUIZ z 28.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 691.

⁴ Por. Dec. c. SERRANO RUIZ z 16.12.1988 r., RRD 80 (1993), s. 760.

pochodzenia, otoczoną określonymi ludźmi, podejmującą decyzję o zawarciu małżeństwa w takich a nie innych okolicznościach⁵.

Wszystkie te czynniki zewnętrzne i wewnętrzne mają bezpośredni wpływ na myślenie, decyzje i życie nupturienta, także domniemanego symulanta zgody małżeńskiej. Sędzia, który orzeka w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia istotnego przymiotu małżeństwa, jakim jest nierozzerwalność, nie może nie uwzględnić tych jednostkowych i specyficznych uwarunkowań. Pominięcie tych okoliczności sprawy oznaczałoby pogwałcenie zasady indywidualnego traktowania każdego zaskarżonego małżeństwa⁶, a tym samym nieuszanowanie zasady sprawiedliwości i zasady słuszności kanonicznej⁷.

Autor prezentowanego opracowania usiłuje określić, o badanie i ocenę jakich specyficznych okoliczności tu chodzi, wreszcie ustalić, jaki mogą one mieć wpływ na symulację zgody małżeńskiej i znaczenie niektórych środków dowodowych. Pamiętając o szczególnym znaczeniu orzeczeń Roty Rzymskiej (kan. 19 KPK/83), analizuje on wybrane wyroki rotalne w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa *ob exclusionem boni sacramenti*. Stosowne ustalenia

⁵ Por. D. KOWALCZYK, *O złudnej niezależności*, Idziemy 19 (810) (2021), s. 9: „Zależymy w jakiejś mierze od naszej historii, dokonanych wyborów, przekonań, do których jakoś doszliśmy, rodziny, szefa w pracy, zawartych umów, pożyczek w banku, opinii naszych znajomych i przyjaciół... Poczucie bycia zależnym wiąże się często z poczuciem lojalności czy też odpowiedzialności”.

⁶ Zgodnie z art. 254 § 1-2 Instrukcji *Dignitas connubii*, sędzia ma w wyroku przedstawić fakty, „w miarę, jak tego wymaga natura rzeczy”. Nie podlega dyskusji, że chodzi tu o fakty wraz z ich okolicznościami. Te ostatnie bowiem – choćby okoliczności osoby, miejsca i czasu – pozwalają lepiej zrozumieć wszystko to, co dokonało się między stronami i jaka była ich prawdziwa wola w chwili zaślubin. O wspomniane fakty wraz z pomocniczymi okolicznościami, jak podkreśla M. Gianneccchini, powinni być indagowani wszyscy świadkowie zeznający w sprawie o orzeczenie nieważności małżeństwa *ob exclusionem indissolubilitatis*; Por. Dec. c. GIANNECCHINI z 10.10.1989 r., RRD 81 (1994), s. 570.

⁷ Por. L. GEROSA, *Interpretacja prawa w Kościele. Zasady, wzorce, perspektywy*, Kraków 2003, s. 16. „Rozsądna ocena poszczególnych sytuacji i wysiłek, by uchwylić *niewpowtarzalność* każdej ludzkiej osoby, stanowią rację bytu wielu instytucji typowych dla prawa kanonicznego, takich jak *słuszność kanoniczna* (...)”.

dotyczące badania poszczególnych okoliczności i określenia ich wartości dowodowej mogą stanowić istotną pomoc dla tych, którzy zaskarżają ważność małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa, sporządzają wnioski obrończe (łac. *defensiones*) i uwagi (łac. *animadversiones*) oraz wydają orzeczenia (łac. *pronuntiationes*) w takich sprawach.

1. Konieczność zbadania wielu i różnych okoliczności, które pomagają ustalić czy domniemany symulant wykluczył nierozzerwalność małżeństwa

Sędziowie Roty Rzymskiej orzekający w sprawach *ob exclusionem indissolubilitatis* podkreślają konieczność starannego zbadania i rozważenia wszystkich okoliczności dotyczących rozpatrywanej sprawy. W istocie traktują w tym przypadku o bardzo wielu, i to różnych okolicznościach, jakie należy zbadać w celu ustalenia autentycznego myślenia i woli domniemanego symulanta. Najpierw rozróżniają wśród nich zewnętrzne i obiektywne okoliczności małżeństwa. Dalej domagają się zbadania i rozważenia wszystkiego, co odnosi się do osoby domniemanego symulanta. Przedmiotem ich oceny są w końcu wszelkie inne okoliczności sprawy, które mogą mieć wpływ na znaczenie poszczególnych środków dowodowych.

Jeśli chodzi o te pierwsze okoliczności, sędziowie rotalni wyraźnie rozróżniają pośród nich te, które wprost dotyczą znajomości przedślubnej, czasu zawarcia małżeństwa i okresu po zaślubinach stron (łac. *externae et obiectivae circumstantiae antecedentes, concomitantes et subsequentes matrimonium*), inaczej te wszystkie czynniki zewnętrzne, które miały wpływ na powzięcie aktu woli, o jakim jest mowa w kan. 1057 § 1-2 KPK/83, bezpośrednio mu towarzyszyły i po nim nastąpiły⁸. Istotnie różnią się od nich wszystkie okoliczności osobowe, które wprost odnoszą się do osoby domniemanego

⁸ Por. Dec. c. STANKIEWICZ z 26.02.1999 r., RRD 91 (2005), s. 111; Dec. c. STANKIEWICZ z 22.01.2004 r., RRD 96 (2013), s. 57; Dec. c. CIANI z 24.11.2004 r., RRD 96 (2013), s. 755; Dec. c. FERREIRA PENA z 3.12.2004 r., RRD 96 (2013), s. 838; Dec. c.

symulanta i mają charakter czysto subiektywny (łac. *circumstantiae subiectivae*)⁹. Jeszcze inny charakter i znaczenie posiadają te wszystkie czynniki zewnętrzne i wewnętrzne, osobowe i rzeczowe, obiektywne i subiektywne, które mają bezpośredni lub pośredni wpływ na ustalenie wartości dowodowej przyznania pozasądowego domniemanego symulanta, oświadczenia strony procesowej, która zaprzecza dokonaniu symulacji zgody małżeńskiej, zeznań świadków oraz dokumentów prywatnych i/lub na wysuwanie domniemań, które nie są ustanowione prawem.

Wszystkie te okoliczności sprawy, traktowane łącznie z innymi faktami potwierdzonymi w ramach instrukcji sprawy oraz pozostałymi środkami dowodowymi, pozwalają ustalić prawdziwe myślenie i wolę domniemanego symulanta¹⁰ oraz osiągnąć taką pewność wewnętrzną, która wymagana jest do wydania orzeczenia w sprawie¹¹. Przeciwnie, pominięcie przez sędziego w procesie poszukiwania obiektywnej prawdy wspomnianych konkretnych uwarunkowań właściwych dla danego małżeństwa może doprowadzić – jak przestrzega Jan Paweł II – „do strukturalnego wypaczenia całego procesu (wł. *una distorsione strutturale dell'intero processo*)”¹².

BOTTONE z 8.03.2012 r., RRD 104 (2019), s. 44; Dec. c. ESTEBAN z 30.10.2012 r., RRD 104 (2019), s. 323; Dec. c. DEFILIPPI z 5.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 361-362.

⁹ Por. Dec. c. JARAWAN z 3.03.1983 r., RRD 75 (1988), s. 82; Dec. JARAWAN z 26.05.1983 r., RRD 75 (1988), s. 319; Dec. c. FUNGHINI z 22.01.1986 r., RRD 78 (1991), s. 41.

¹⁰ Por. Dec. c. JARAWAN z 3.03.1983 r., RRD 75 (1988), s. 82; Dec. c. JARAWAN z 26.05.1983 r., RRD 75 (1988), s. 319; Dec. FUNGHINI z 22.01.1986 r., RRD 78 (1991), s. 41.

¹¹ Por. kan. 1608 § 1 KPK/83.

¹² Por. IOANNES PAULUS II, *Alocutio ad Rotam Romanam habita*, 29.01.2004, AAS 96 (2004), s. 351; tekst polski: JAN PAWEŁ II, Przemówienie do członków Trybunału Roty Rzymskiej *Odkryć na nowo prawdę, dobro i piękno małżeństwa*, L'Osservatore Romano, wydanie polskie, (2004) nr 4 (262), s. 36, n. 6.

2. Okoliczności małżeństwa z przyczyną zawarcia małżeństwa i przyczyną symulacji na czele

Sędzia, który rozstrzyga sprawę o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu wykluczenia dobra sakramentu, powinien dokonać dokładnej oceny wszystkich okoliczności mających bezpośredni związek z zaskarżonym małżeństwem. Wśród okoliczności wprost dotyczących małżeństwa stała jurysprudencja (łac. *constans iurisprudentia*) Roty Rzymskiej poleca wnikliwe zbadanie i rozważenie okoliczności poprzedzających zawarcie umowy małżeńskiej, towarzyszących wyrażaniu konsensu małżeńskiego i tych, które nastąpiły po zaślubinach.

Każdą z tych okoliczności należy rozpatrzyć oddzielnie i łącznie, nie w sposób abstrakcyjny, ale konkretnie, czyli w przypadku, o który chodzi. Wreszcie, poddając je starannej ocenie, zawsze należy mieć przed oczyma ich związek, relacje i konieczność z tytułem nieważności małżeństwa, który wprost lub w sposób domyślny wyjaśniają oraz podtrzymują¹³.

Jakkolwiek sędzia, który ma wydać orzeczenie w sprawie o nieważność małżeństwa *ob exclusionem indissolubilitatis*, ma obowiązek uwzględnić wszystkie okoliczności, które dotyczą zaskarżonego małżeństwa, powinien on pamiętać, że są wśród nich też takie, które winien ustalić, zbadać i rozważyć w sposób bezwzględny. Chodzi tu o przyczynę zawarcia małżeństwa (łac. *causa nubendi seu contrahendi matrimonium*) i różną od niej przyczynę ograniczenia przedmiotu zgody małżeńskiej, czyli przyczynę symulacji (łac. *causa simulandi*). Innymi słowy, sędzia nie jest w stanie ustalić rzeczywistej woli domniemanego symulanta, jeśli nie zbada i nie porówna tych dwóch

¹³ Por. Dec. c. GIANNECCHINI z 15.07.1986 r., RRD 78 (1991), s. 469-470: „Omnes circumstantiae, quarum aliae celebrationem matrimonii, aliae exclusionem alterutrius boni suasissent, singillatim et complexive considerandae sunt, et quidem non abstracte sed in concreto, seu in casu de quo agitur. (...). In aestimandis circumstantiis omnibus, antecedentibus, concomitantibus et subsequentibus semper prae oculis habende sunt connexiones, relationes et necessitudines cum capite nullitatis matrimonii, quae directe vel indirecte illud illuminent et sustentent”. Por. także: Dec. c. DI FELICE z 15.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 636.

szczególnych motywów, jakimi kierowała się ta osoba w chwili wyrażania zgody małżeńskiej¹⁴.

W przypadku pierwszej z tych przyczyn chodzi o okoliczność wewnętrzną i obiektywną, która spowodowała, że osoba niemająca woli zawarcia małżeństwa nierozzerwalnego zdecydowała się markować wyrażenie zgody małżeńskiej, o jakiej jest mowa w kan. 1057 KPK/83. Jak zaznacza C. Burke, symulację zgody małżeńskiej trzeba uwiarygodnić w tym sensie, że należy znaleźć dla niej racjonalne – przynajmniej w rozumieniu symulanta – wytłumaczenie¹⁵. Wspomniany wysiłek sędziego – precyzuje C. Burke – powinien polegać przede wszystkim na wydobyciu na światło dzienne, z jakiej przyczyny ten, kto nie chciał nierozzerwalnego związku małżeńskiego, postanowił mimo to zachować prawną formę zawarcia małżeństwa. Zgodnie bowiem z prawami logiki ten kto nie chce małżeństwa, nie zawiera go. Dlatego należy bezwzględnie wykazać, że symulant z powodu

¹⁴ Por. Dec. c. CIANI z 18.02.2009 r., RRD 101 (2016), s. 3: „Maximi momenti est causam simulationis determinare. Nostra iurisprudentia constanter docuit et docet simulationem evinci non posse absque congrua causa clare ex actis emergente”. Dec. c. CEDILLO z 14.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 375: „Praeterea diligenter cribrandae sunt sive *causa simulandi (remota et proxima)*, sive *causa contrahendi matrimonium*. Nam probandum est utrum, attenta etiam subiectiva aestimatione nubentis, causa simulandi tempore nuptiarum reapse gravis fuisset, immo et praevalens relate ad causam contrahendi”. Por. także: Dec. c. DEFILIPPI z 27.07.1994 r., RRD 86 (1997), s. 416; Dec. c. SERRANO RUIZ z 19.01.1996 r., RRD 88 (1999), s. 35; Dec. c. FUNGHINI z 29.01.1997 r., RRD 89 (2002), s. 42; Dec. c. BRUNO z 18.04.1997 r., RRD 89 (2002), s. 337; Dec. c. BOTTONE z 13.03.1998 r., RRD 90 (2003), s. 244; Dec. c. CABERLETTI z 28.05.1998 r., RRD 90 (2003), s. 425; Dec. c. BOCCAFOLA z 20.05.1999 r., RRD 91 (2005), s. 387; Dec. c. HUBER z 27.01.2000 r., RRD 92 (2006), s. 118; Dec. c. VERGINELLI z 28.07.2000, RRD 92 (2006), s. 575; Dec. c. CIANI z 14.07.2004 r., RRD 96 (2013), s. 488; Dec. c. FERREIRA PEÑA z 10.07.2009 r., RRD 101 (2016), s. 202; Dec. c. ALWAN z 23.07.2009 r., RRD 101 (2016), s. 250; Dec. c. JAEGER z 19.07.2012 r., RRD 104 (2019), s. 238.

¹⁵ Por. Dec. c. BURKE z 13.06.1988 r., RRD 80 (1993), s. 383; J. KRAJCZYŃSKI, „*Probatum regina*” w procesie o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa, w: M. RÓŻAŃSKI, J. KRZYWKOWSKA, M. RZEWUSKI (red.), *Prawo w służbie małżeństwu i rodzinie. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztymilerowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, Olsztyn 2018, s. 99.

określonej przyczyny został nakłoniony do „zawarcia małżeństwa”, tj. do zewnętrznej formy, czyli formalnego dopełnienia obrzędu zaślubin, podczas gdy wewnętrznie odrzucił zobowiązanie, które złożył¹⁶.

Jest zrozumiałe, że faktyczne motywy zawarcia przymierza małżeńskiego mogą być bardzo różne, tak co do ich charakteru, jak i konkretnej postaci. Jeśli chodzi o naturę przyczyny zawarcia małżeństwa, jurisprudencja Roty Rzymskiej rozróżnia motywy szlachetne, duchowe i wzniosłe, o zabarwieniu egoistycznym, materialistyczne i podyktowane chciwością, wreszcie mieszane, czyli dobre i złe zarazem¹⁷. Oprócz miłości, która – zdaniem sędziów rotalnych – jest najczęstszą przyczyną zawarcia małżeństwa, należy też wymienić tutaj następujące okoliczności szczególne: osobiste przymioty kontrahenta, korzyści materialne, niespodziewana ciąża, przymus moralny, bojaźń szacunkowa, zabezpieczenie potrzeb potomstwa poczętego z partnerem, zalegalizowanie wspólnego życia na sposób małżeński, pożądanie seksualne, nienawiść, żądza zemsty za doznaną krzywdę, racje religijne i społeczne, okoliczności miejsca i rodziny¹⁸.

Ponieważ stwierdzenie przyczyny zawarcia przymierza małżeńskiego z zasady stoi w jawnej sprzeczności z postulowanym przez stronę procesową wykluczeniem nierozzerwalności małżeństwa, należy w ramach instrukcji sprawy wykazać zarazem istnienie innej okoliczności, i to o wiele bardziej ważnej, mianowicie przyczyny wykluczenia tego istotnego przymiotu małżeństwa. Tylko taka bowiem jasno określona, jednoznaczna, szczególna, obiektywna i poważna okoliczność, która ma bezpośredni związek z osobą kontrahenta

¹⁶ Por. Dec. c. BURKE z 13.06.1988 r., RRD 80 (1993), s. 383. Por. także: Dec. c. BOCCAFOLA z 25.02.1993 r., RRD 85 (1996), s. 49.

¹⁷ Por. Dec. c. BURKE z 5.11.1987 r., RRD 79 (1992), s. 619.

¹⁸ Por. Dec. c. COLAGIOVANNI z 27.05.1986 r., RRD 78 (1991), s. 346; Dec. c. COLAGIOVANNI z 15.01.1987 r., RRD 79 (1992), s. 5; Dec. c. DAVINO z 15.10.1987 r., RRD 79 (1992), s. 532; Dec. c. BURKE z 5.11.1987 r., RRD 79 (1992), s. 619; Dec. c. DORAN z 22.02.1990 r., RRD 82 (1994), s. 131; Dec. c. SABLE z 24.02.1995 r., RRD 87 (1998), s. 167; Dec. c. SABLE z 18.11.1999 r., RRD 91 (2005), s. 681; Dec. c. HUBER z 12.02.2004 r., RRD 96 (2013), s. 119; Dec. c. ALWAN z 28.06.2011 r., RRD 103 (2018), s. 331; J. KRAJCZYŃSKI, „*Probationum regina*”..., s. 100.

i samym małżeństwem¹⁹, może stanowić racjonalne uzasadnienie dokonania ograniczenia zgody małżeńskiej. Stwierdzenie tej koniecznej i proporcjonalnej, dalekiej i bliskiej przyczyny symulacji zgody małżeńskiej (łac. *debita ac proportionata causa simulandi remota et proxima*), przeważającej nad słabą przyczyną zawarcia małżeństwa (łac. *debilis causa nubendi*)²⁰, stanowi w istocie kluczowe zadanie sędziego, który rozstrzyga kwestię ważności małżeństwa z tytułu wykluczenia dobra sakramentu. Bez ustalenia motywu pozornej zgody małżeńskiej, jak zauważa D. Faltin, dowodzenie wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa staje się ze wszech miar ryzykowne²¹.

W praktyce tym – jak stwierdza A. Colagiovanni – najlepszym, podstawowym i najmocniejszym dowodem symulacji zgody małżeńskiej²², nazywanym też jakby królową dowodów²³, czyli dowodem

¹⁹ Por. Dec. c. COLAGIOVANNI z 17.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 19; Dec. c. COLAGIOVANNI z 20.07.1984 r., RRD 76 (1989), s. 488; Dec. c. GIANNECCHINI z 15.07.1986 r., RRD 78 (1991), s. 469; Dec. c. STANKIEWICZ z 27.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 677; Dec. c. BRUNO z 30.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 465; Dec. c. GIANNECCHINI z 10.10.1989 r., RRD 81 (1994), s. 570; Dec. c. CIVILI z 23.10.1991 r., RRD 83 (1994), s. 587; Dec. c. SABLE z 19.05.2004 r., RRD 96 (2013), s. 331; Dec. c. MONIER z 29.10.2010 r., RRD 102 (2017), s. 374; Dec. c. JAEGER z 16.07.2020 r. (niepublikowany), w: W. GÓRALSKI, *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK) w wyroku c. Jaeger z 16 lipca 2020 roku*, w: TENŻE, *Iudex ius dicit. Problematyka zgody małżeńskiej oraz formy kanonicznej w orzecznictwie Roty Rzymskiej na przykładzie wybranych wyroków (2009-2020)*, Pelplin 2021, s. 103.

²⁰ Por. Dec. c. TURNATURI z 1.03.1996 r., RRD 88 (1999), s. 172; Dec. c. STANKIEWICZ z 23.10.1997 r., RRD 89 (2002), s. 770-771; Dec. c. STANKIEWICZ z 22.01.2004 r., RRD 96 (2013), s. 57; Dec. c. BOTTONE z 11.03.2004 r., RRD 96 (2013), s. 201; Dec. c. DEFILIPPI z 2.12.2004 r., RRD 96 (2013), s. 809; Dec. c. ALWAN z 28.06.2011 r., RRD 103 (2018), s. 332; Dec. c. BOTTONE z 8.03.2012 r., RRD 104 (2019), s. 44; Dec. c. DEFILIPPI z 5.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 365; *Excerpta argumentorum. Simulatio*, RRD 104 (2019), s. 505.

²¹ Por. Dec. c. FALTIN z 9.04.1987 r., RRD 79 (1992), s. 257: „Causa simulandi (...) habet grave pondus in iudicio: ipsa deficiente, tota probatio periclitatur”.

²² Por. Dec. c. COLAGIOVANNI z 13.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 417.

²³ Por. Dec. PARISELLA z 15.03.1984 r., RRD 76 (1989) s. 164: „Accedat praetera oportet proportionata simulandi causa, veluti probationum regina”. Por. także Dec. c. Bruno z 19.12.1984 r., RRD 76 (1989), s. 650; Dec. c. Sciacca z 2.03.2001 r., RRD 93 (2009) s. 206; Dec. c. Ciani z 14.07.2004 r., RRD 96 (2013), s. 489. Por. W. GÓRALSKI,

z proporcjonalnej i poważnej przyczyny symulacji, mogą być m.in. następujące okoliczności szczególne, dalekie i bliskie: błąd dotyczący trwałości węzła małżeńskiego, porzucenie religii katolickiej i ateizm, chęć dokuczenia drugiej stronie, przewrotny charakter symulanta, jego egoizm, pragnienie zachowania dotychczasowej swobody, nienawiść, żądza zemsty, wzbogacenie się, uniknięcie prawdopodobnego zła, troska o dobre imię, wątpliwość co do przymiotów kontrahenta i jego wierności, lęk, przymus moralny, przewidywanie niepomyślnego przebiegu życia małżeńskiego, poważne wątpliwości co do szczęśliwego życia w małżeństwie, utrzymywanie bliskich relacji emocjonalnych w okresie przedślubnym z innymi mężczyznami lub kobietami²⁴.

Zbadanie, rozważenie i porównanie wskazanych wyżej dwóch okoliczności, mianowicie przyczyny zawarcia małżeństwa i przyczyny symulacji zgody małżeńskiej, nie gwarantuje jeszcze pełnego

Przyczyna dalsza wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa w świetle współczesnego orzecznictwa Roty Rzymskiej (2000-2012), *Ius Matrimoniale* 31 (2020) nr 1, s. 6-7.

²⁴ Por. Dec. c. AGUSTONI z 21.10.1983 r., RRD 75 (1988), s. 519; Dec. c. FIORE z 17.11.1983 r., RRD 75 (1988), s. 628; Dec. c. SERRANO RUIZ z 27.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 57; Dec. c. FIORE z 31.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 81; Dec. c. COLAGIOVANNI z 26.06.1984 r., RRD 76 (1989), s. 423; Dec. c. COLAGIOVANNI z 20.07.1984 r., RRD 76 (1989), s. 488; Dec. c. POMPEDDA z 21.04.1986 r., RRD 78 (1991), s. 301; Dec. c. COLAGIOVANNI z 27.05.1986 r., RRD 78 (1991), s. 346; Dec. c. DE LANVER SIN z 4.06.1986 r., RRD 78 (1991), s. 367; Dec. c. PINTO z 14.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 626; Dec. c. COLAGIOVANNI z 15.01.1987 r., RRD 79 (1992), s. 5; Dec. c. JARAWAN z 30.09.1987 r., RRD 79 (1992), s. 525; Dec. c. STANKIEWICZ z 19.05.1988 r., RRD 80 (1993), s. 327; Dec. c. PALESTRO z 26.10.1988 r., RRD 80 (1993), s. 566-567; Dec. c. PALESTRO z 25.01.1989 r., RRD 81 (1994), s. 45; Dec. c. PALESTRO z 5.04.1989 r., RRD 81 (1994), s. 238; Dec. c. COLAGIOVANNI z 13.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 417; Dec. c. BRUNO z 30.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 465; Dec. c. COLAGIOVANNI z 9.04.1991 r., RRD 83 (1994), s. 230-231; Dec. c. FALTIN z 30.10.1991 r., RRD 83 (1994), s. 695; Dec. c. JARAWAN z 29.04.1992 r., RRD 84 (1995), s. 217; Dec. c. DE LANVER SIN z 15.06.1992 r., RRD 84 (1995), s. 352; Dec. c. BOCCAFOLA z 25.02.1993 r., RRD 85 (1996), s. 49; Dec. c. BOTTONI z 1.06.2010 r., RRD 102 (2017), s. 197; Dec. c. BOTTONI z 8.03.2012 r., RRD 104 (2019), s. 45-46; Dec. c. DEFILIPPI z 5.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 365-366; J. KRAJCZYŃSKI, „*Probationum regina*”..., s. 104-105; W. GÓRALSKI, *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK)*..., s. 105.

poznania kontekstu, w jakim domniemany symulant zawarł małżeństwo, którego ważność zaskarżono. Sędzia, który chce poznać uprzednie myślenie i wolę osoby, o której się twierdzi, że dokonała wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa, powinien mieć też wzgląd na wszelkie pozostałe okoliczności małżeństwa i okoliczności osoby domniemanego symulanta²⁵. Jest to tym bardziej niezbędne, że *causa simulandi* wskazana przez rzekomego symulanta – jak przestrzega V. Palestro – wcale nie musi być prawdziwa; może okazać się bowiem fałszywa²⁶. Dopiero ogół okoliczności, łącznie z przyczyną zawarcia małżeństwa i przyczyną wykluczenia istotnego przymiotu małżeństwa, w pełni naświetla poddawane osądowi sędziego fakty, przyczyniając się tym samym do ich należytej interpretacji²⁷.

3. Okoliczności osoby

Każdy kontrahent – podkreśla A. Stankiewicz, były dziekan Roty Rzymskiej – zawiera poszczególne, konkretne małżeństwo, tj. z określonym współmałżonkiem i w konkretnych okolicznościach²⁸. Wszystko, co dzieje się wokół kontrahenta, mniej lub bardziej oddziałuje na jego myślenie, zapatrywania, sposób bycia, decyzje. W konsekwencji każdy akt woli, także zawarcie małżeństwa kanonicznego, podejmuje on w określonych okolicznościach, tj. w następstwie całego splotu zdarzeń, w ściśle określonym miejscu i czasie, w odpowiedzi na takie czy inne zachowania osób trzecich.

²⁵ Por. Dec. c. JARAWAN z 3.03.1983 r., RRD 75 (1988), s. 82; Dec. JARAWAN z 26.05.1983 r., RRD 75 (1988), s. 319; Dec. c. FUNGHINI z 22.01.1986 r., RRD 78 (1991), s. 41.

²⁶ Por. Dec. c. PALESTRO z 18.05.1988 r., RRD 80 (1993), s. 301.

²⁷ „Circumstantiae vero attente cribrandae sunt; ex iis enim exclusi iuris confirmatio vel minus profluit atque utcumque lux affertur ad facta congruenter interpretanda et sic iudicis ministerio utiliter succurritur”. Dec. c. JARAWAN z 12.11.1983 r., RRD 75 (1988), s. 618-619; Dec. c. CIVILI z 20.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 438; Dec. c. CIVILI z 23.10.1991 r., RRD 83 (1994), s. 586.

²⁸ Por. Dec. c. STANKIEWICZ z 27.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 677.

Nie dziwi zatem, że sędziowie Roty Rzymskiej orzekający w procesach o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia dobra sakramentu domagają się wzięcia pod uwagę tego, co jest szczególnie dla każdej sprawy, dostrzegają konieczność wnikliwego zbadania i starannego rozważenia wszystkiego, co dotyczy osoby domniemanego symulanta²⁹. Oczywiście, chodzi tu w istocie o te okoliczności osoby, pewne i bardzo precyzyjnie określone, które są bezpośrednio związane z życiem małżeńskim, i to nie tym w sensie ogólnym, ale szczególnym, tj. dotyczącym właśnie zawieranego małżeństwa.

Z pewnością taką właśnie okolicznością, ściśle związaną z osobą kontrahenta i małżeństwem, jakie ten zawiera, jest przyczyna symulacji, czyli ta racja, która sprawia, że wyklucza on nierozzerwalny charakter tego przymierza mężczyzny i kobiety (kan. 1055 § 1 KPK/83). Motywem ograniczenia zgody małżeńskiej – jak podkreśla M. Gianecchini – może być jedynie coś, co wprost dotyczy życia małżeńskiego i ma logiczny związek z symulacją zgody małżeńskiej oraz okolicznościami osoby i miejsca³⁰.

Jest zrozumiałe, że poza wymienioną wyżej okolicznością osoby, mającą istotny wpływ na wolę domniemanego symulanta, mogą istnieć także inne czynniki determinujące sposób myślenia i decyzje tego podmiotu. Sędzia powinien ustalić te wszystkie subiektywne okoliczności, skrupulatnie je zbadać, wreszcie rozważyć, jaką w istocie decyzję podjęła pod ich wpływem osoba, która wyraziła zgodę małżeńską, a w sprawie *ad matrimonii nullitatem declarandam* jest określana mianem domniemanego symulanta.

Zgodnie ze stałą jursysprudencją Roty Rzymskiej, przedmiotem wnikliwego osądu sędziego powinny być w tym przypadku przede wszystkim następujące okoliczności dotyczące osoby domniemanego symulanta: jego wiarygodność; wiek; wychowanie, jakie otrzymał; charakter i usposobienie; moralność i religijność; wykształcenie;

²⁹ Por. Dec. c. DI FELICE z 15.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 636; Dec. c. DAVINO z 21.04.1988 r., RRD 80 (1993), s. 270; Dec. c. JARAWAN z 18.05.1988 r., RRD 80 (1993), s. 314; Dec. c. GIANNECCHINI z 12.07.1991 r., RRD 83 (1994), s. 441.

³⁰ Por. Dec. c. GIANNECCHINI z 10.10.1989 r., RRD 81 (1994), s. 570.

stan zdrowia; sposób postępowania, zwłaszcza we wspólnym życiu; stosunek do partnera, konsekwencja w realizacji postanowień³¹.

W poszczególnym przypadku mogą tu wchodzić w rachubę także inne subiektywne okoliczności. Można wśród nich wskazać m.in.: niespodziewaną ciążę z kontrahentem, co do którego przymiotów osobowych domniemany symulant ma poważne zastrzeżenia; presję moralną najbliższych krewnych, której celem jest przekonanie domniemanego symulanta do zawarcia małżeństwa, co do którego pomyślnego przebiegu ten ma wątpliwości; poznanie przez domniemanego symulanta w okresie, kiedy wszystko jest już przygotowane do zaślubin, faktów, które pozwalają żywić podejrzenia co do lojalności, wierności i prawości drugiej strony; zakochanie się przez domniemanego symulanta w okresie poprzedzającym zaślubiny w innej osobie niż kontrahent; poważną chorobę domniemanego symulanta lub drugiej strony ujawnioną w okresie bezpośrednio poprzedzającym zawarcie małżeństwa; sprawowanie opieki przez domniemanego symulanta lub kontrahenta nad chorym potomstwem z poprzedniego związku.

4. Okoliczności miejsca i czasu

Z zasady wszystko to, co dzieje się w życiu danej jednostki, dokonuje się w określonym otoczeniu ludzkim. W przypadku domniemanego symulanta chodzi tu przede wszystkim o jego rodzinę generacyjną; środowisko pochodzenia i wzrastania; środowisko rówieśnicze i towarzyskie; przestrzeń aktywności zawodowej, społecznej i politycznej; wreszcie zespół ludzki, w jakim doszło do kojarzenia się małżeństwa i wyrażenia zgody małżeńskiej. Jak zauważa M. Gianneccchini, sędzia,

³¹ Por. Dec. c. DI FELICE z 15.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 636; Dec. c. FALTIN z 9.04.1987 r., RRD 79 (1992), s. 257; Dec. c. DAVINO z 21.04.1988 r., RRD 80 (1993), s. 270; Dec. c. JARAWAN z 18.05.1988 r., RRD 80 (1993), s. 314; Dec. c. PALESTRO z 26.10.1988 r., RRD 80 (1993), s. 567; Dec. c. PALESTRO z 25.01.1989 r., RRD 81 (1994), s. 46; Dec. c. GIANNECCHINI z 12.07.1991 r., RRD 83 (1994), s. 441; Dec. c. CIANI z 14.07.2004 r., RRD 96 (2013), s. 488; Dec. c. MONIER z 23.11.2012 r., RRD 104 (2019), s. 345.

który rozstrzyga kwestię ważności małżeństwa *ob exclusionem indis-solubilitatis*, powinien wszystkie oświadczenia i zeznania składane wobec sądu oceniać nie tylko po rozważeniu okoliczności osoby, ale także okoliczności miejsca³². Co więcej, jak zgodnie przyjmują sędziowie rotalni, wszyscy świadkowie, którzy zeznają w sprawie, powinni – unikając przedstawiania własnych konkluzji i opinii – przytoczyć wyłącznie rzeczy, fakty i wydarzenia z czasu narzeczeństwa i małżeństwa, ze wskazaniem wszelkich informacji oraz okoliczności dotyczących miejsca, czasu i osób³³.

Pośród okoliczności miejsca, o jakie sędzia powinien pytać strony i świadków, i które winien starannie rozważyć, należy wymienić m.in.: okoliczności czasu i miejsca przyczyny symulacji³⁴; miejscowe obyczaje³⁵; środowisko kojarzenia się małżeństwa i jego zawarcia, w tym stopień jego przyzwolenia na przeprowadzenie rozwodu cywilnego. W praktyce sędzia nie może nie rozważyć np. takich szczególnych okoliczności miejsca: nupturieni, którzy spodziewają się narodzin dziecka poczętego z nieplanowanej ciąży, żyją w środowisku, w którym bardzo nieprzychylnie patrzy się na „pannę z dzieckiem”; otoczenie, w jakim obraca się domniemany symulant, jest na wskroś przeniknięte mentalnością rozwodową; w rodzinie generacyjnej i w środowisku rówieśniczym domniemanego symulanta przeprowadzenie rozwodu cywilnego w przypadku niepomyślnego życia małżeńskiego jest zjawiskiem zwyczajnym i powszechnie akceptowanym.

³² Por. Dec. c. GIANNECCHINI z 20.12.1986 r., RRD 78 (1991), s. 778. Por. Dec. c. DAVINO z 18.02.1983 r., RRD 75 (1988), s. 35; Dec. c. BRUNO z 8.05.1987 r., RRD 79 (1992), s. 287; Dec. c. MASALA z 26.05.1987 r., RRD 79 (1992), s. 309; Dec. c. DORAN z 15.02.1988 r., RRD 80 (1993), s. 97-98; Dec. c. PALESTRO z 5.04.1989 r., RRD 81 (1994), s. 238; Dec. c. FIORE z 19.10.1990 r., RRD 82 (1994), s. 694; Dec. c. BRUNO z 1.02.1991 r., RRD 83 (1994), s. 69; Dec. c. SERRANO RUIZ z 8.03.1991 r., RRD 83 (1994), s. 163-164; Dec. c. SABLE z 19.05.2004 r., RRD 96 (2013), s. 331.

³³ Por. Dec. c. FUNGHINI z 18.12.1991 r., RRD 83 (1994), s. 793-794; Dec. c. PALESTRO z 26.05.1993 r., RRD 85 (1996), s. 416; Dec. c. HUBER z 12.02.2004 r., RRD 96 (2013), s. 119.

³⁴ Por. Dec. c. GIANNECCHINI z 10.10.1989 r., RRD 81 (1994), s. 570; Dec. c. SABLE z 26.05.2010 r., RRD 102 (2017), s. 181.

³⁵ Por. Dec. c. FALTIN z 9.04.1987 r., RRD 79 (1992), s. 257.

Naturalnie, w parze z badaniem i starannym rozważeniem przez sędziego okoliczności osoby i miejsca powinny też przebiegać takie same procesy myślowe dotyczące okoliczności czasu. Innymi słowy, sędzia, który chce wydać orzeczenie w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności, nie może nie mieć na uwadze kategorii czasu właściwej dla faktów i dowodów, z których czerpie pewność moralną niezbędną do wydania wyroku. Wspomniane uważne rozważenie okoliczności czasu jest m.in. konieczne przy dokonywaniu oceny oświadczeń stron i zeznań świadków³⁶. Nie sposób wreszcie przeoczyć tego istotnego czynnika w przypadku oceny dokumentów prywatnych, jakie przedstawiono na potwierdzenie symulacji zgody małżeńskiej³⁷. Uwadze sędziego nie powinny m.in. umknąć następujące okoliczności czasu: okres, w którym domniemany symulant podejmował decyzję o zawarciu małżeństwa, był czasem głębokich przemian społecznych obejmujących też nowe postrzeganie człowieka i instytucji małżeństwa; czas kojarzenia się małżeństwa, którego ważność zaskarżono z tytułu wykluczenia dobra sakramentu, był okresem radykalnych ruchów społecznych wprost kontestujących zasady nierozzerwalności małżeńskiej, wierności małżeńskiej i otwarcia małżeństwa na nowe życie; znajomość stron trwała wiele lat i w mniemaniu wielu osób postronnych, w tym bliskich krewnych kontrahentów, była wystarczającym czynnikiem do zalegalizowania związku; tuż przed zaślubinami w życiu stron wydarzyło się coś niespodziewanego, co sprawiło, że domniemany symulant w zupełnie innym świetle zaczął postrzegać ich dotychczasową znajomość; pozasądowe przyznanie symulanta, przytoczone w sądzie

³⁶ Por. Dec. c. PALESTRO z 5.04.1989 r., RRD 81 (1994), s. 238; Dec. c. FIORE z 19.10.1990 r., RRD 82 (1994), s. 694; Dec. c. BRUNO z 1.02.1991 r., RRD 83 (1994), s. 69; Dec. c. SERRANO RUIZ z 8.03.1991 r., RRD 83 (1994), s. 163-164.

³⁷ Por. Dec. c. SABATTANI z 26.04.1963 r., SRRD 55 (1972), s. 283; Dec. c. BRUNO z 22.06.1984 r., RRD 76 (1989), s. 382; Dec. C. RAGNI z 23.06.1987 r., RRD 79 (1992), s. 384-385.

przez świadków, było dokonane podczas zabawy, w żartach, w sposób lekkomyślny, w gniewie lub pod wpływem głębokiego wzruszenia³⁸.

5. Okoliczności, które należy zbadać w szczególnych przypadkach

Skoro każda sprawa o orzeczenie nieważności małżeństwa ma swój niepowtarzalny koloryt, o którym przesądzają określone okoliczności osobowe i rzeczowe, jest czymś zrozumiałym wnikliwe zbadanie i rozważenie właśnie wszystkich okoliczności sprawy w przypadkach szczególnych, kiedy sędzia orzekający w sprawie o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności musi ustalić pewne fundamentalne fakty pozostające w bezpośrednim związku z tym, o co toczy się spór. Nie dziwi więc, że sędziowie Roty Rzymskiej polecają odnieść się w takich przypadkach nie do czego innego jak do okoliczności osób, miejsca, czasu i małżeństwa. Staranne badanie i ocena wymienionych czynników wewnętrznych i zewnętrznych może pomóc odpowiedzieć m.in. na następujące nader istotne pytania: czy błędne poglądy domniemanego symulanta dotyczące trwałości małżeństwa, jego przekonanie o możliwości przeprowadzenia rozwodu cywilnego lub przewidywanie rozejścia się w określonych okolicznościach *de facto* doprowadziły go do wykluczenia istotnego przymiotu małżeństwa; czy domniemany symulant rzeczywiście stanowczo zastrzegł sobie możliwość rozwiązania węzła małżeńskiego w określonych okolicznościach, czyli uzależnił trwanie małżeństwa od weryfikacji konkretnej i ściśle związanej z życiem małżeńskim hipotezy; czy ta okoliczność zewnętrzna, od której istnienia domniemany symulant rzekomo uzależnił trwanie wspólnoty małżeńskiej, oznacza, iż osoba ta dokonała hipotetycznego

³⁸ Por. Dec. c. JARAWAN z 23.02.1987 r., RRD 79 (1992), s. 56; Dec. c. JARAWAN z 1.04.1987 r., RRD 79 (1992), s. 207; Dec. c. GIANNECCHINI z 11.12.1984 r., RRD 76 (1989), s. 613; Dec. c. FUNGHINI z 19.11.1985 r., RRD 77 (1990), s. 507; Dec. c. GIANNECCHINI z 15.07.1986 r., RRD 78 (1991), s. 468; Dec. c. GIANNECCHINI z 19.11.1993 r., RRD 85 (1996), s. 685.

wykluczenia dobra sakramentu, czy też zawarła małżeństwo pod warunkiem rozwiązującym dotyczącym przyszłości³⁹.

5.1. Okoliczności, które mogą sprzyjać przekształceniu dyspozycji umysłu przeciwnych nierozzerwalności małżeństwa w akt woli, o jakim jest mowa w kan. 1101 § 2 KPK/83.

Jak twierdzą sędziowie Roty Rzymskiej, nie każde działanie podjęte przez nupturienta przeciwne nierozzerwalności małżeństwa można określić jako akt woli, na mocy którego dochodzi do wykluczenia dobra sakramentu. Zgodnie bowiem z przepisem kan. 1101 § 2 KPK/83, o nieważnym zawarciu małżeństwa z tytułu wykluczenia istotnego przymiotu małżeństwa, jakim jest nierozzerwalność, można mówić jedynie wtedy, gdy jedna lub obydwie strony dokonały wspomnianego wykluczenia „pozytywnym aktem woli”⁴⁰. Według stałej jurisprudencej rotalnej, do takich wewnętrznych dyspozycji umysłu i woli istotnie różnych od pozytywnego aktu woli, o jakim jest mowa w kan. 1101 § 2 KPK/83, należy zaliczyć: zwykły błąd co do nierozzerwalności małżeństwa (łac. *error simplex circa matrimonii indissolubilitatem*), czyli fałszywy, czysto spekulatywny, abstrakcyjny osąd umysłu, który nie wpływa na proces formowania decyzji; wolę rodzajową (łac. *voluntas seu intentio generica*), zwaną też wolą ogólną lub abstrakcyjną; ha-

³⁹ Jakkolwiek w tym ostatnim przypadku można dostrzec wiele podobieństw między tymi dwoma formami ograniczenia zgody małżeńskiej, sędzia, który orzeka w sprawie o nieważność małżeństwa *ob exclusionem indissolubilitatis*, powinien pamiętać, o czym przypomina M.F. Pompedda, że są to dwa zupełnie różne tytuły nieważności małżeństwa. Por. Dec. c. POMPEDDA z 24.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 36. Por. Dec. c. SERANO RUIZ z 28.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 689-690; Dec. c. SERANO RUIZ z 16.12.1988 r., RRD 80 (1993), s. 757; Dec. c. DAVINO z 18.05.1989 r., RRD 81 (1994), s. 373; Dec. c. PALESTRO z 18.07.1990 r., RRD 82 (1994), s. 617; Dec. c. STANKIEWICZ z 27.05.1994 r., RRD 86 (1997), s. 244; D. STAFFA, *De condicione a qua pendet matrimonialis contractus*, w: *Questioni attuali in diritto canonico*, Romae 1995, s. 232.

⁴⁰ Por. J. KRAJCZYŃSKI, „*Positivus actus voluntatis*” jako istotny element w dowodzeniu nieważności małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności, *Ius Matrimoniale* 4 (10) (1999), s. 83-94.

bitualną intencję przeciwną nierozzerwalności małżeństwa, określaną jako wola habitualna (łac. *voluntas seu intentio habitualis*), ogólny stan umysłu lub stała dyspozycja umysłu, która nie determinuje woli; wolę domniemaną (łac. *voluntas seu intentio interpretativa*), czyli intencję, która istnieje jedynie w dyspozycji intelektu; wolę negatywną (łac. *voluntas seu intentio negativa*), tj. brak aktu woli zawarcia małżeństwa rozerwalnego⁴¹.

Niemniej – jak przestrzegają sędziowie Roty Rzymskiej – wszystkie wymienione wyżej dyspozycje umysłu i woli, same z siebie nieograniczające przyczyny sprawczej małżeństwa, którą jest zgoda małżeńska (kan. 1057 § 1-2 KPK/83), a niekiedy nawet z nią współistniejące – jeśli tylko wystąpią sprzyjające okoliczności – bardzo łatwo mogą przybrać postać tego szczególnego aktu woli, o jakim jest mowa w kan. 1101 § 2 KPK/83⁴². Ustalenie, czy w danym przypadku wspomniane intencje przeciwne nierozzerwalności małżeństwa faktycznie przekształciły się w akt woli, którym wykluczono istotny przymiot małżeństwa, należy do sędziego.

Sytuacja, o jakiej jest mowa wyżej, może mieć miejsce, kiedy nupturient posiada błędne przekonania nt. trwałości małżeństwa. Wprawdzie takie opaczne zapatrywania same w sobie wpływają na jego wolę jedynie abstrakcyjnie i pośrednio⁴³, niemniej należy uznać za możliwe, iż osoba podzielająca wspomniane poglądy, jeśli znajdzie się w sprzyjających okolicznościach, może pod ich wpływem

⁴¹ Por. Dec. c. GIANNECCHINI z 10.04.1992 r., RRD 84 (1995), s. 184; Dec. c. BOTTONE z 11.03.2004 r., RRD 96 (2013), s. 200; Dec. c. DEFILIPPI z 5.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 357; J. KRAJCZYŃSKI, *Dyspozycje umysłu i woli niepowodujące wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa*, Prawo. Administracja. Kościół 1-2 (24-25) 2006, s. 57-84.

⁴² Por. Dec. c. FIORE z 16.06.1966 r., SRRD 58 (1975), s. 594: „Necessitas actus voluntatis insuper, tanta est ut simpliciter animi dispositione, seu inclinatione, subrogari nequeat, licet dispositio et inclinatio eiusmodi, si circumstantia excitans intercedat, possit quadam facilitate in actum transire”. Por. także: Dec. c. FIORE z 16.12.1985 r., RRD 77 (1990), s. 593; Dec. c. CORSO z 30.05.1990 r., RRD 82 (1994), s. 413; Dec. c. CABERLETTI z 3.12.2009 r., RRD 101 (2016), s. 326-327; Dec. c. BOTTONE z 30.10.2012 r., RRD 104 (2019), s. 313.

⁴³ Por. Dec. c. STANKIEWICZ z 25.04.1991 r., RRD 83 (1994), s. 283.

dopuszczyć się wykluczenia dobra sakramentu. Innymi słowy, jeśli nupturient – z powodu szczególnych okoliczności małżeństwa, osoby, czasu lub miejsca – przyjmie błąd co do nierozzerwalności związku małżeńskiego za coś pewnego i postanowi zastosować go do własnego małżeństwa⁴⁴, może się zdarzyć, że ów błąd zdeterminuje jego wolę i stanie się tym samym przyczyną wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa. I jakkolwiek – jak zastrzega G. Agustoni – nie można tu mówić o jakimś determinizmie psychologicznym⁴⁵, kiedy wola nupturienta bezwzględnie dąży do przedmiotu takiego, jak przedstawił go rozum⁴⁶, tj. tylko i wyłącznie do zawarcia związku małżeńskiego, który można rozwiązać, nie należy wykluczać, że określone, aktualne i szczególne okoliczności mogą sprawić, iż wewnętrzna dyspozycja nupturienta, jaką jest zwykły błąd, przyjmie w tych specyficznych warunkach postać pozytywnego aktu woli wykluczającego istotny przymiot małżeństwa.

Niewątpliwie na przekształcenie dyspozycji umysłu i woli przeciwnych nierozzerwalności małżeństwa w akt woli, o jakim jest mowa w kan. 1101 § 2 KPK/83, mogą mieć wpływ bardzo różne, uprzednie i bieżące okoliczności. Jako przykład takich czynników, zewnętrznych i wewnętrznych, podnoszonych przez sędziów Roty Rzymskiej, można wskazać następujące: kształt wychowania moralnego

⁴⁴ Por. Dec. c. MASALA z 18.03.1970 r., SRRD 62 (1980), s. 277; Dec. c. De LANVERSIN z 17.10.1984 r., RRD 76 (1989), s. 534; Dec. c. PINTO z 22.01.2010 r., RRD 102 (2017), s. 21-22; Dec. c. MONIER z 29.10.2010 r., RRD 102 (2017), s. 372.

⁴⁵ Por. Dec. c. AGUSTONI z 21.03.1986 r., RRD 78 (1991), s. 206. Jak podkreśla G. Agustoni, zwykły błąd co do nierozzerwalności małżeństwa może mieć wpływ na wolę osoby, która posiada fałszywe przekonania, nie oznacza to jednak, że dokonuje on tego na sposób przyczyny sprawczej. Por. *Tamże*.

⁴⁶ M.F. Pompedda wręcz przestrzega, żeby nie przyjmować zasady, zgodnie z którą wola koniecznie dąży do przedmiotu takiego, jak przedstawił go intelekt. Por. Dec. c. POMPEDDA z 11.04.1988 r., RRD 80 (1993), s. 195; Por. także Dec. c. FUNGHINI z 19.11.1985 r., RRD 77 (1990), s. 507; Dec. c. DORAN z 24.07.1987 r., RRD 79 (1992), s. 517; Dec. c. MASALA z 24.11.1989 r., RRD 81 (1994), s. 35; Dec. c. STANKIEWICZ z 25.04.1991 r., RRD 83 (1994), s. 379.

i religijnego nupturienta⁴⁷; przykład życia, jaki otrzymał kontrahent w rodzinie generacyjnej i środowisku pochodzenia; przynależność wyznaniowa i religijność nupturienta⁴⁸; trwałość przywiązania osoby będącej w błędzie co do nierozzerwalności małżeństwa do głoszonych przez nią fałszywych poglądów⁴⁹; relacje nupturienta z kontrahentem, zwłaszcza w okresie bezpośrednio poprzedzającym zaślubiny; przychyłność środowiska pochodzenia nupturienta wobec instytucji rozvodu cywilnego⁵⁰.

5.2. Okoliczności, jakie należy zbadać w przypadku hipotetycznego wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa

Jest zrozumiałe, że kontrahent, który zastrzega sobie, w sposób warunkowy, prawo rozwiązywania małżeństwa i odzyskania wolności,

⁴⁷ Por. Dec. c. DAVINO z 18.02.1983 r., RRD 75 (1988), s. 35; Dec. c. DAVINO z 28.01.1988 r., RRD 75 (1993), s. 35.

⁴⁸ Por. Dec. JARAWAN z 12.11.1983 r., RRD 75 (1988), s. 619; Dec. SERRANO RUIZ z 27.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 56; Dec. c. DE LANVERSIN z 28.02.1984 r., RRD 76 (1989), s. 146; Dec. PARISELLA z 15.03.1984 r., RRD 76 (1989), s. 164; Dec. c. SERRANO RUIZ z 23.03.1984 r., RRD 76 (1989), s. 184; Dec. c. GIANNECCHINI z 15.07.1986 r., RRD 78 (1991), s. 469; Dec. c. FUNGHINI z 22.02.1989 r., RRD 81 (1994), s. 131; Dec. c. BRUNO z 30.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 465.

⁴⁹ Stopień intensywności przywiązania nupturienta do propagowanych przez niego opinii nt. trwałości węzła małżeńskiego, sprzecznych z nauką Kościoła, może mieć – jak przyznają sędziowie Roty Rzymskiej – bezpośredni wpływ na jego działania, w tym na zawarcie małżeństwa kanonicznego. Wspomniana okoliczność, mianowicie trwałość przywiązania podmiotu do błędnych idei, o wiele bardziej niż wszystkie inne czynniki pozwala stwierdzić, jak bardzo te błędy przeniknęły umysł tej osoby i jej osobowość. B. de Lanversin zastrzega wyraźnie: O wiele bardziej jednak niż wiarę niekatolicką lub jej brak, bardziej niż kraj, w którym istnieje lub nie istnieje rozwód, należy rozważyć wprost trwałość przywiązania podmiotu do zasady rozerwalności małżeństwa. Audytor wyjaśnia zarazem: Z wyznawania tego rodzaju błędnych przekonań można wywnioskować o woli przeciwnej małżeństwu; domniemanie jest tym poważniejsze, im mocniej błąd tkwi w umyśle tego, kto znając prawdziwą naukę o małżeństwie, ale niedowierzając i mając zdeprawowane obyczaje, całkowicie ją wyśmiewa i odrzuca. Por. Dec. c. DE LANVERSIN z 28.02.1984 r., RRD 76 (1989), s. 146.; Por. także Dec. c. BRUNO z 19.02.1984 r., RRD 76 (1989), s. 649.

⁵⁰ Por. Dec. c. DE LANVERSIN z 28.02.1984 r., RRD 76 (1989), s. 146.

uzależnia trwanie związku małżeńskiego od jakiejś okoliczności przyszłej i niepewnej⁵¹. Wspomniane jednoznacznie określone czynniki – istotnie różne od tych, które mają charakter abstrakcyjny i dotyczą małżeństwa w ogólności⁵², tj. okoliczności zewnętrzne, którym nupturient bezwzględnie podporządkowuje trwanie zawartego przez niego małżeństwa – sędzia powinien ustalić i potwierdzić.

Pośród takich zewnętrznych, przyszłych i niepewnych okoliczności szczególnie istotnych dla kontrahenta, którym może on podporządkować trwanie małżeństwa, sędziowie Roty Rzymskiej wymieniają m.in.: niewierność drugiej strony, bezpłodność lub stan zdrowia, posiadanie wspólnego potomstwa, ustanie wzajemnej miłości, ujawnienie się poważnych konfliktów małżeńskich⁵³. Zdarza się też, jak zauważają autorzy wyroków rotalnych, że wspomniane okoliczności niepewne i przyszłe, od których potwierdzenia kontrahent uzależnia faktyczne rozwiązanie małżeństwa, wyraża on w formie opisowej, mianowicie: „jeśli coś się wydarzy”, „jeśli życie stanie się nie do zniesienia”⁵⁴, „jeśli życie wspólne się nie ułoży”⁵⁵, „jeśli sprawy potoczą się niepomyślnie”, „jeśli sprawy przybiorą zły obrót, nie zakończą się dobrze”⁵⁶ itp.

W przypadku weryfikowania warunkowego wykluczenia dobra sakramentu oraz badania i oceny okoliczności, od której domniemany symulant miał uzależnić trwanie małżeństwa, sędzia nie tylko

⁵¹ Por. Dec. c. PALESTRO z 5.04.1989 r., RRD 81 (1994), s. 237.

⁵² Por. Dec. c. PINTO z 6.11.1972 r., SRRD 64 (1981), s. 675.

⁵³ Por. Dec. c. STANKIEWICZ z 24.05.1984 r., RRD 76 (1989), s. 287; Dec. c. COLAGIOVANNI z 26.06.1984 r., RRD 76 (1989), s. 422; Dec. c. STANKIEWICZ z 27.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 676; Dec. c. PALESTRO z 5.04.1989 r., RRD 81 (1994), s. 237; Dec. c. COLAGIOVANNI z 13.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 416-417; Dec. c. CIVILI z 20.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 438.

⁵⁴ Por. Dec. c. COLAGIOVANNI z 13.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 417; Dec. c. CABERLETTI z 3.12.2009 r., RRD 101 (2016), s. 325.

⁵⁵ Por. Dec. c. DI FELICE z 5.03.1980 r., RRD 72 (1987), s. 158; Dec. c. COLAGIOVANNI z 17.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 19.

⁵⁶ Por. Dec. DE LANVERSIN z 30.07.1985 r., RRD 77 (1990), s. 428; Dec. c. MASALA z 24.01.1989 r., RRD 81 (1994), s. 34; Dec. c. STANKIEWICZ z 22.01.2004 r., RRD 96 (2013), s. 55; Dec. c. DEFILIPPI z 5.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 363-364.

powinien stwierdzić ową istotną, niepewną i przyszłą okoliczność, od której uzależniono trwanie małżeństwa. Integralnym elementem jego wysiłku umysłowego w przypadku potwierdzenia takiej okoliczności powinno być ponadto ustalenie, czy w danym przypadku dokonano hipotetycznego wykluczenia nierozzerwalności, czy też zawarto małżeństwo pod warunkiem dotyczącym przyszłości. Wreszcie, w następstwie tego badania i oceny okoliczności, sędzia powinien w wyroku wyraźnie określić, jaką w istocie formę przyjęła ta hipotetyczna pozytywna wola rozwiązania węzła małżeńskiego⁵⁷.

Podsumowanie

Nie podlega dyskusji, że bezbłędne ustalenie sposobu myślenia i aktu woli domniemanego symulanta dokonywane w znacznym oddaleniu czasowym od chwili zawarcia przezeń małżeństwa nie należy do zadań łatwych. Wnikliwe badanie i rozważenie wszystkich okoliczności małżeństwa, osoby, czasu i miejsca, połączone z oceną innych faktów i środków dowodowych, czego domagają się od sędziów wyrokujących w sprawie o orzeczenie nieważności małżeństwa *ob exclusionem indissolubilitatis* sędziowie Trybunału Roty Rzymskiej, niewątpliwie może pomóc im właściwie interpretować słowa i fakty, o jakich jest mowa w aktach sprawy, i uchronić ich przed popełnieniem błędu w określaniu stanowiska w sprawie.

⁵⁷ Sędziowie Roty Rzymskiej wskazują wiele możliwych sposobów warunkowego wykluczenia dobra sakramentu. Wśród najczęściej spotykanych wymieniają następujące: wola zawarcia małżeństwa, które można swobodnie rozwiązać; wola zawarcia małżeństwa, które można rozwiązać w przypadku potwierdzenia się określonej, przyszłej i niepewnej okoliczności; wola odzyskania pełnej wolności; wola zawarcia innego małżeństwa, jeśli życie wspólne okaże się nieszczęśliwe; zawarcie małżeństwa na próbę; wola przeprowadzenia postępowania rozwodowego, jeśli życie małżeńskie się nie ułoży lub potwierdzi się jakaś okoliczność; zastrzeżenie sobie prawa porzucenia drugiej strony w określonych okolicznościach. Szerzej na ten temat por. J. KRAJCZYŃSKI, *Hipotetyczne wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa*, w: R. SZTYCHMILER, J. KRZYWKOWSKA (red.), *Małżeństwo na całe życie?*, Olsztyn 2011, s. 180-184.

Bliższe poznanie, zwłaszcza przez wykonawców sprawiedliwości kanonicznej, zasad prawa stosujących się do okoliczności sprawy, określonych przez stałą jurysprudence rotalną, może ułatwić im wykonywanie powierzonych zadań w świecie, w którym coraz częściej można spotkać się z kontestacją zasady nierozzerwalności małżeństwa, i zapewnić większą biegłość w orzekaniu w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa z tytułu wykluczenia dobra sakramentu. Stosowanie zaś wspomnianych zasad w praktyce sądowej oznacza szacunek dla przepisów prawa kanonicznego i przestrzeganie tego, co przesądza o zachowaniu sprawiedliwości i słuszności kanonicznej.

References

Źródła

- Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983) pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Dec c. JARAWAN z 3.03.1983 r., RRD 75 (1988), s. 79-84.
- Dec. c. AGUSTONI z 21.03.1986 r., RRD 78 (1991), s. 204-212.
- Dec. c. AGUSTONI z 21.10.1983 r., RRD 75 (1988), s. 517-527.
- Dec. c. ALWAN z 23.07.2009 r., RRD 101 (2016), s. 247-256.
- Dec. c. ALWAN z 28.06.2011 r., RRD 103 (2018), s. 328-339.
- Dec. c. BOCCAFOLA z 20.05.1999 r., RRD 91 (2005), s. 384-392.
- Dec. c. BOCCAFOLA z 25.02.1993 r., RRD 85 (1996), s. 47-54.
- Dec. c. BOTTONE z 1.06.2010 r., RRD 102 (2017), s. 195-200.
- Dec. c. BOTTONE z 8.03.2012 r., RRD 104 (2019), s. 42-48.
- Dec. c. BOTTONE z 11.03.2004 r., RRD 96 (2013), s. 198-205.
- Dec. c. BOTTONE z 13.03.1998 r., RRD 90 (2003), s. 239-250.
- Dec. c. BOTTONE z 30.10.2012 r., RRD 104 (2019), s. 311-317.
- Dec. c. BRUNO z 1.02.1991 r., RRD 83 (1994), s. 66-75.
- Dec. c. BRUNO z 8.05.1987 r., RRD 79 (1992), s. 285-296.
- Dec. c. BRUNO z 18.04.1997 r., RRD 89 (2002), s. 335-341.
- Dec. c. BRUNO z 19.12.1984 r., RRD 76 (1989), s. 647-654.
- Dec. c. BRUNO z 22.06.1984 r., RRD 76 (1989), s. 380-389.
- Dec. c. BRUNO z 30.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 462-473.
- Dec. c. BURKE z 5.11.1987 r., RRD 79 (1992), s. 617-621.
- Dec. c. BURKE z 13.06.1988 r., RRD 80 (1993), s. 379-387.
- Dec. c. CABERLETTI z 3.12.2009 r., RRD 101 (2016), s. 321-335.
- Dec. c. CABERLETTI z 28.05.1998 r., RRD 90 (2003), s. 421-432.

- Dec. c. CEDILLO z 14.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 370-380.
Dec. c. CIANI z 14.07.2004 r., RRD 96 (2013), s. 485-499.
Dec. c. CIANI z 18.02.2009 r., RRD 101 (2016), s. 1-10.
Dec. c. CIANI z 24.11.2004 r., RRD 96 (2013), s. 750-760.
Dec. c. CIVILI z 20.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 436-443.
Dec. c. CIVILI z 23.10.1991 r., RRD 83 (1994), s. 568-582.
Dec. c. COLAGIOVANNI z 9.04.1991 r., RRD 83 (1994), s. 227-238.
Dec. c. COLAGIOVANNI z 13.06.1989 r., RRD 81 (1994), s. 412-422.
Dec. c. COLAGIOVANNI z 15.01.1987 r., RRD 79 (1992), s. 1-9.
Dec. c. COLAGIOVANNI z 17.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 17-24.
Dec. c. COLAGIOVANNI z 20.07.1984 r., RRD 76 (1989), s. 485-498.
Dec. c. COLAGIOVANNI z 26.06.1984 r., RRD 76 (1989), s. 419-431.
Dec. c. COLAGIOVANNI z 27.05.1986 r., RRD 78 (1991), s. 343-350.
Dec. c. CORSO z 30.05.1990 r., RRD 82 (1994), s. 407-430.
Dec. c. DAVINO z 15.10.1987 r., RRD 79 (1992), s. 531-537.
Dec. c. DAVINO z 18.02.1983 r., RRD 75 (1988), s. 33-41.
Dec. c. DAVINO z 18.05.1989 r., RRD 81 (1994), s. 372-378.
Dec. c. DAVINO z 21.04.1988 r., RRD 80 (1993), s. 268-274.
Dec. c. DAVINO z 26.03.1987 r., RRD 79 (1992), s. 160-168.
Dec. c. DAVINO z 28.01.1988 r., RRD 75 (1993), s. 27-33.
Dec. c. DE JORIO z 17.11.1983 r., RRD 75 (1988), s. 625-632.
Dec. c. DE LANVERSIN z 4.06.1986 r., RRD 78 (1991), s. 365-371.
Dec. c. DE LANVERSIN z 15.06.1992 r., RRD 84 (1995), s. 349-362.
Dec. c. DE LANVERSIN z 17.10.1984 r., RRD 76 (1989), s. 533-540.
Dec. c. DE LANVERSIN z 28.02.1984 r., RRD 76 (1989), s. 144-151.
Dec. c. DE LANVERSIN z 30.07.1985 r., RRD 77 (1990), s. 426-434.
Dec. c. DEFILIPPI z 2.12.2004 r., RRD 96 (2013), s. 802-821.
Dec. c. DEFILIPPI z 5.12.2012 r., RRD 104 (2019), s. 354-369.
Dec. c. DEFILIPPI z 27.07.1994 r., RRD 86 (1997), s. 411-435.
Dec. c. DI FELICE z 5.03.1980 r., RRD 72 (1987), s. 157-164.
Dec. c. DI FELICE z 15.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 634-641.
Dec. c. DORAN z 15.02.1988 r., RRD 80 (1993), s. 93-105.
Dec. c. DORAN z 22.02.1990 r., RRD 82 (1994), s. 126-137.
Dec. c. DORAN z 24.07.1987 r., RRD 79 (1992), s. 515-522.
Dec. c. ESTEBAN z 30.10.2012 r., RRD 104 (2019), s. 318-330.
Dec. c. FALTIN z 9.04.1987 r., RRD 79 (1992), s. 250-267.
Dec. c. FALTIN z 16.12.1992 r., RRD 84 (1995), s. 680-697.
Dec. c. FALTIN z 30.10.1991 r., RRD 83 (1994), s. 691-705.
Dec. c. FERREIRA PENA z 3.12.2004 r., RRD 96 (2013), s. 832-842.
Dec. c. FERREIRA PENA z 10.07.2009 r., RRD 101 (2016), s. 197-209.
Dec. c. FIORE z 16.06.1966 r., SRRD 58 (1975), s. 593-599.

- Dec. c. FIORE z 16.12.1985 r., RRD 77 (1990), s. 591-598.
Dec. c. FIORE z 19.10.1990 r., RRD 82 (1994), s. 692-701.
Dec. c. FIORE z 25.06.1983 r., RRD 75 (1988), s. 371-378.
Dec. c. FIORE z 31.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 79-83.
Dec. c. FUNGHINI z 17.04.1991 r., RRD 83 (1994), s. 245-262.
Dec. c. FUNGHINI z 18.12.1991 r., RRD 83 (1994), s. 788-805.
Dec. c. FUNGHINI z 19.11.1985 r., RRD 77 (1990), s. 504-514.
Dec. c. FUNGHINI z 22.01.1986 r., RRD 78 (1991), s. 38-48.
Dec. c. FUNGHINI z 22.02.1989 r., RRD 81 (1994), s. 129-141.
Dec. c. FUNGHINI z 29.01.1997 r., RRD 89 (2002), s. 40-51.
Dec. c. GIANNECCHINI z 10.04.1992 r., RRD 84 (1995), s. 182-193.
Dec. c. GIANNECCHINI z 10.10.1989 r., RRD 81 (1994), s. 566-582.
Dec. c. GIANNECCHINI z 11.12.1984 r., RRD 76 (1989), s. 611-619.
Dec. c. GIANNECCHINI z 12.07.1991 r., RRD 83 (1994), s. 439-448.
Dec. c. GIANNECCHINI z 15.07.1986 r., RRD 78 (1991), s. 467-478.
Dec. c. GIANNECCHINI z 19.11.1993 r., RRD 85 (1996), s. 683-694.
Dec. c. GIANNECCHINI z 20.12.1986 r., RRD 78 (1991), s. 776-788.
Dec. c. HUBER z 12.02.2004 r., RRD 96 (2013), s. 115-126.
Dec. c. HUBER z 27.01.2000 r., RRD 92 (2006), s. 115-126.
Dec. c. JAEGER z 19.07.2012 r., RRD 104 (2019), s. 233-241.
Dec. c. JARAWAN z 1.04.1987 r., RRD 79 (1992), s. 206-210.
Dec. c. JARAWAN z 12.11.1983 r., RRD 75 (1988), s. 616-624.
Dec. c. JARAWAN z 18.05.1988 r., RRD 80 (1993), s. 312-316.
Dec. c. JARAWAN z 23.02.1987 r., RRD 79 (1992), s. 55-60.
Dec. c. JARAWAN z 26.05.1983 r., RRD 75 (1988), s. 316-322.
Dec. c. JARAWAN z 29.04.1992 r., RRD 84 (1995), s. 215-220.
Dec. c. JARAWAN z 30.09.1987 r., RRD 79 (1992), s. 523-530.
Dec. c. MASALA z 18.03.1970 r., SRRD 62 (1980), s. 276-288.
Dec. c. MASALA z 24.01.1989 r., RRD 81 (1994), s. 33-41.
Dec. c. MASALA z 26.05.1987 r., RRD 79 (1992), s. 307-311.
Dec. c. MONIER z 23.11.2012 r., RRD 104 (2019), s. 342-349.
Dec. c. MONIER z 29.10.2010 r., RRD 102 (2017), s. 370-381.
Dec. c. PALESTRO z 5.04.1989 r., RRD 81 (1994), s. 234-249.
Dec. c. PALESTRO z 18.05.1988 r., RRD 80 (1993), s. 295-311.
Dec. c. PALESTRO z 18.07.1990 r., RRD 82 (1994), s. 613-635.
Dec. c. PALESTRO z 25.01.1989 r., RRD 81 (1994), s. 42-54.
Dec. c. PALESTRO z 26.05.1993 r., RRD 85 (1996), s. 413-424.
Dec. c. PALESTRO z 26.10.1988 r., RRD 80 (1993), s. 563-573.
Dec. c. PARISELLA z 15.03.1984 r., RRD 76 (1989), s. 162-169.
Dec. c. PINTO z 6.11.1972 r., SRRD 64 (1981), s. 672-680.
Dec. c. PINTO z 14.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 625-633.

- Dec. c. PINTO z 22.01.2010 r., RRD 102 (2017), s. 19-28.
Dec. c. POMPEDDA z 11.04.1988 r., RRD 80 (1993), s. 193-197.
Dec. c. POMPEDDA z 21.04.1986 r., RRD 78 (1991), s. 299-304.
Dec. c. POMPEDDA z 24.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 34-43.
Dec. c. RAGNI z 23.06.1987 r., RRD 79 (1992), s. 382-392.
Dec. c. SABATTANI z 26.04.1963 r., SRRD 55 (1972), s. 280-299.
Dec. c. SABLE z 18.11.1999 r., RRD 91 (2005), s. 677-684.
Dec. c. SABLE z 19.05.2004 r., RRD 96 (2013), s. 327-336.
Dec. c. SABLE z 24.02.1995 r., RRD 87 (1998), s. 165-173.
Dec. c. SABLE z 26.05.2010 r., RRD 102 (2017), s. 178-187.
Dec. c. SCIACCA z 2.03.2001 r., RRD 93 (2009), s. 202-211.
Dec. c. SERANO RUIZ z 16.12.1988 r., RRD 80 (1993), s. 755-769.
Dec. c. SERANO RUIZ z 28.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 688-697.
Dec. c. SERRANO RUIZ z 8.03.1991 r., RRD 83 (1994), s. 161-171.
Dec. c. SERRANO RUIZ z 19.01.1996 r., RRD 88 (1999), s. 34-41.
Dec. c. SERRANO RUIZ z 23.03.1984 r., RRD 76 (1989), s. 182-188.
Dec. c. SERRANO RUIZ z 27.01.1984 r., RRD 76 (1989), s. 53-69.
Dec. c. STANKIEWICZ z 19.05.1988 r., RRD 80 (1993), s. 323-334.
Dec. c. STANKIEWICZ z 22.01.2004 r., RRD 96 (2013), s. 49-65.
Dec. c. STANKIEWICZ z 23.10.1997 r., RRD 89 (2002), s. 763-780.
Dec. c. STANKIEWICZ z 24.05.1984 r., RRD 76 (1989), s. 286-294.
Dec. c. STANKIEWICZ z 25.04.1991 r., RRD 83 (1994), s. 280-290.
Dec. c. STANKIEWICZ z 26.02.1999 r., RRD 91 (2005), s. 100-116.
Dec. c. STANKIEWICZ z 27.05.1994 r., RRD 86 (1997), s. 241-259.
Dec. c. STANKIEWICZ z 27.11.1986 r., RRD 78 (1991), s. 673-680.
Dec. c. TURNATURI z 1.03.1996 r., RRD 88 (1999), s. 168-182.
Dec. c. VERGINELLI z 28.07.2000 r., RRD 92 (2006), s. 572-580.
Excerpta argumentorum. Simulatio, RRD 104 (2019), s. 504-506.
IOANNES PAULUS II, *Alocutio ad Rotam Romanam habita*, 29.01.2004, AAS 96 (2004), s. 348-352; tekst polski: JAN PAWEŁ II, Przemówienie do członków Trybunału Roty Rzymskiej *Odkryć na nowo prawdę, dobro i piękno małżeństwa*, L'Osservatore Romano, wydanie polskie, (2004) nr 4 (262), s. 34-36.
PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas Connubii*, 25.01.2005, *Communicationes* 37 (2005), s. 11-92.

Literatura

- GEROSA L., *Interpretacja prawa w Kościele. Zasady, wzorce, perspektywy*, Kraków 2003.
- GÓRALSKI W., *Przyczyna dalsza wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa w świetle współczesnego orzecznictwa Roty Rzymskiej (2000-2012)*, *Ius Matrimoniale* 31 (2020) nr 1, s. 5-23.
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK) w wyroku c. Jaeger z 16 lipca 2020 roku*, w: W. GÓRALSKI, *Iudex ius dicit. Problematyka zgody małżeńskiej oraz formy kanonicznej w orzecznictwie Roty Rzymskiej na przykładzie wybranych wyroków (2009-2020)*, Pelplin 2021, s. 91-115.
- GÓRALSKI W., *Wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa w wyroku c. Jaeger z 11 maja 2017 roku*, w: W. GÓRALSKI, *Sprawy nullitatis matrimonii w najnowszym orzecznictwie Trybunału Roty Rzymskiej na przykładzie wybranych wyroków (2013-2019)*, Pelplin 2021, s. 73-93.
- KRAJCZYŃSKI J., „*Positivus actus voluntatis*” jako istotny element w dowodzeniu nieważności małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności, *Ius Matrimoniale* 4 (10) (1999), s. 83-94.
- KRAJCZYŃSKI J., „*Probationum regina*” w procesie o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa, w: M. RÓŻAŃSKI, J. KRZYWKOWSKA (red.), *Prawo w służbie małżeństwu i rodzinie. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztymmlerowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, Olsztyn 2018, s. 99-107.
- KRAJCZYŃSKI J., *Dyspozycje umysłu i woli niepowodujące wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa*, *Prawo. Administracja. Kościół* 1-2 (24-25) (2006), s. 57-84.
- KRAJCZYŃSKI J., *Hipotetyczne wykluczenie nierozzerwalności małżeństwa*, w: R. SZTYCHMILER, J. KRZYWKOWSKA (red.), *Małżeństwo na całe życie?*, Olsztyn 2011, s. 175-191.
- KRAJCZYŃSKI J., *Oświadczenia stron i zeznania świadków w sprawach o nieważność małżeństwa ob exclusionem indissolubilitatis*, *Prawo Kanoniczne* 57 (2014) nr 3, s. 41-63.
- STAFFA D., *De condicione a qua pendet matrimonialis contractus*, w: *Questioni attuali in diritto canonico*, Romae 1995.
- KOWALCZYK D., *O złudnej niezależności*, *Idziemy* 19 (810) (2021), s. 9.

Nota o autorze

Ks. Jan Krajczyński – kapłan diecezji plockiej, doktor habilitowany nauk prawnych, specjalista prawa kanonicznego i prawa wyznaniowego, kierownik Zakładu Prawa o Posłudze Nauczania w Instytucie Prawa Kanonicznego na WPK UKSW, wiceoficjał Sądu Biskupiego w Płocku.